

Міжпредметні зв'язки на уроках української мови та літератури в навчальному закладі художньо-естетичного спрямування

Олена ТОКАРЕНКО,

вчитель української мови та літератури

Сучасна школа переживає надзвичайно складний період: змінюються цілі загальної середньої освіти, розробляються нові навчальні плани та нові підходи до відображення змісту навчальних дисциплін. У центрі уваги освітян перебуває питання результативності освіти, що пов'язане з розробленням і впровадженням у навчальний процес інноваційних освітніх технологій.

Значний обсяг різноманітної інформації за традиційних підходів до добору змісту освіти часом ускладнює її зміст, призводить до перевантаження учнів навчальною інформацією, що немає загальноосвітнього значення. З огляду на це, педагоги-дослідники і новатори-практики здійснюють спроби нетрадиційним шляхом вирішення проблеми оновлення змісту навчання і виховання, зокрема на основі використання міжпредметних зв'язків.

Використання міжпредметних зв'язків спрямоване на забезпечення цілісного сприйняття світу, пізнання навколишньої дійсності, здобуття нових знань, уявлень про неї школярами.

Предмет українська мова і література належить до гуманітарного циклу. Тому процес його вивчення пов'язаний із використанням великої кількості інформаційного матеріалу, що створює значні труднощі під час добору і структурування різних джерел, а також перевірки результатів діяльності учнів. Метою вивчення вказаного циклу є не просто передача інформації, а залучення учнів до розуміння ходу історичного процесу, світового художнього мистецтва, оволодіння мистецтвом слова і виховання творчого, активного читача.

Видатний педагог К.Д. Ушинський стверджував, що «взаємозв'язок між навчальними предметами для відображення цілісної картини природи «в голові учня» для створення істинної системи знань і правильного світосприйняття є необхідністю» [1]. Сучасний учитель, опановуючи досвід минулого, має позбутися стереотипів педагогічного мислення, що були нав'язані за радянських часів. Він повинен не тільки навчати, а й відчувати, як знання впливають на дитину, як вона їх сприймає і навчається опановувати знання, надані вчителем-майстром, який здатний формувати світогляд дитини та впливати на її естетичний розвиток.

Міжпредметні зв'язки в сучасній школі – один із напрямів, який спонукає до активних пошуків нових педагогічних рішень щодо розвитку творчого

потенціалу окремих учителів і педагогічних колективів у цілому з метою ефективнішого впливу на учнів.

Предметна система навчання, що передбачає отримання знань у результаті вивчення окремих курсів предметів, надає розрізнені наукові дані. Внаслідок цього учні, які завжди цілісно сприймають навчальний матеріал про предмети, явища, не завжди уявляють собі картину навколишнього середовища.

Саме в навчальному закладі художньо-естетичного спрямування завдяки інтеграції загальноосвітніх предметів із предметами художньо-мистецького циклу вчитель в змозі виховувати загальну культуру, розвивати художньо-образне та художньо-творче мислення, формувати творчу особистість. Організуючи міжпредметні зв'язки на уроках з урахуванням вікових особливостей учнів, з'являється можливість сприйняття світу в усьому різноманітті за допомогою наукових знань, літератури, музики, живопису, що сприятиме емоційному розвитку дитини та формуванню її художньо-творчого мислення.

Їх реалізація на уроках української мови і літератури передбачає розвиток особистісних якостей дитини, мислення, творчих здібностей, естетичних почуттів, уявлення. Саме через мистецтво можна залучати учнів до вивчення літературної спадщини України, української мови та літератури. Ці позиції враховуються під час викладання української мови і літератури в Миколаївській спеціалізованій школі «Академія дитячої творчості», де

навчально-виховний процес відбувається на основі синтезу науки, філософії і мистецтва.

На уроках української мови використовуються міжпредметні зв'язки з декоративно-прикладного мистецтва, живопису. Наприклад, уроки розвитку мовлення дають можливість розглянути й описати картину, ознайомитися з історією її написання. Значущими є уроки з розвитку зв'язного мовлення в 7-му класі, коли діти розвивають творче мислення під час написання твору про процес праці, застосовуючи знання з уроків декоративно-прикладного мистецтва. Найважливіше те, що цей матеріал має народознавчий характер, сприяє вихованню патріотизму в дітей.

Фрагмент уроку української мови

Розвиток зв'язного мовлення (7-й клас)

Тема. Усний твір-розповідь про процес праці за власними спостереженнями в художньому стилі (за планом).

Мета: навчити учнів складати твори-розповіді про процес праці, поглибити їхні знання щодо особливостей побудови текстів із розповіддю; формувати вміння логічно, послідовно описувати процес праці, дотримуючись типу і стилю мовлення; збагачувати словник учнів новою лексикою, вдосконалювати усне мовлення; розвивати пам'ять мовлення, увагу, творче мислення; виховувати увагу до слова, спостережливість, потяг до творчості, сумлінне ставлення до праці та навчання, повагу до звичаїв і традицій українського народу.

Тип уроку: розвиток мовлення (розвиток комунікативних умінь і навичок).

Обладнання: комп'ютер, пам'ятки для учнів, голка циганська, нитка білого кольору, солома, ножиці, ілюстрації різдвяного павука.

Хід уроку

I. Організація уроку

II. Мотивація навчальної діяльності

Безсумнівно, кожний із вас, діти, спостерігав за тим, як члени вашої сім'ї виконують домашню роботу. Та й самим доводилося виконувати доручення по дому чи виготовляти будь-яку річ. Під час роботи іноді з'являються певні труднощі, але ми долаємо їх швидко і милуємося результатом праці. Набуті вміння передають наступним поколінням. Щоб і ви, юні друзі, оволоділи знаннями, варто вчитися, спостерігаючи за процесом праці інших, а надалі – переповідати побачене.

Сьогодні ви матимете змогу побачити процес праці та вчитиметеся складати власну розповідь про побачене, застосовуючи раніше набуті знання. Їх можна використати в будь-який час. Коли не вміємо чогось зробити, доведеться вчитися – знання ніколи не бувають тягарем. Відомим є прислів'я: «Що знаєш і вмієш, за плечима не носити».

Давайте пригадаємо: до яких великих свят готується зараз українці?

Сьогодні і ми з вами почнемо готуватися до великих різдвяних свят. А ще ми будемо за звичаями та традиціями наших предків учитися оберігати свою родину, рідних і близьких.

Завдання уроку:

1. Спостерігати за процесом праці.
2. Створювати власну розповідь про процес праці, використовуючи різноманітні засоби виразності.
3. Застосувати знання, набуті на попередніх уроках.

III. Актуалізація знань

1. Бесіда.

Для того, щоб скласти розповідь про процес праці, нам треба повторити деякі питання з розвитку мовлення.

1. Давайте пригадаємо, що ми знаємо про процес праці?
2. У яких стилях можна описати процес праці? Як вони відрізняються?
3. Як відрізнятимуться звичайний переказ і опис за власним спостереженням?
4. Як відрізнити розповідь від опису?
5. Чи доречними в тексті є слова, що вказують на виконання послідовності дії? Наведіть такі слова (*наприклад, спочатку, потім...*)
6. Якою мірою доречними в тексті про процес праці є елементи опису та роздуму? (у тексті-розповіді про процес праці з елементами опису і роздуму називаються ознаки виконуваних дій та їх аргументація, що робить текст змістовнішим і багатшим).

Давайте перевіримо наші знання на практиці.

2. Робота з текстами.

Робота за варіантами. Прочитати, самостійно визначити стиль уривків та тип мовлення. Довести свою думку, враховуючи особливості стилю і типу мовлення.

I варіант

Обпатрану качку посолити зсередини і зовні, начинити почищеними та порізаними надвое або начетверо яблуками, зашити, покласти на деко вниз спиною, полити жиром або гарячою водою й поставити у духову шафу. Періодично повертати та поливати жиром. Яблука покласти на інше деко, змащене маслом, посипати цукром та випікати. Готову качку перекласти в інший посуд, деко з жиром поставити на плиту, до соку додати м'ясного бульйону та прокип'ятити. Отриману рідину процідити. Підігріту качку покласти на таріль, полити м'ясним соком і маслом, гарнірувати печеними яблуками.

З кулінарної книги

II варіант

Іноді – коли матері захочеться зробити для всіх приємну несподіванку – зготує качку. Так, що й ніхто не побачить, заріже її ранесенько, начинить яблуками, зашиє, покладе на сковороду, смажить, поливаючи жиром, що витоплюється з неї. Цілий день тоді в хаті пахне припеченим солодом розім'ялих яблук, цілий день тоді батько ходить добріший, ніж будь-коли, усміхнений не на лиці, а зсередини. Звичайно, перш ніж їсти качку, на неї треба добре надивитися, треба намиливатися, треба натішитися, а потім уже їсти, повільно пережовуючи, смакуючи

кожною волокнинкою, обсмоктуючи не тільки кісточки, а й пальці.

За Є. Гуцалом

Що є «данім» і «новим» у реченнях-розповіді?

Дане – вказує на того, хто виконує роботу.

Нове – кожен наступний етап роботи.

Слова, якої частини мови обов'язково використовують під час опису процесу праці? (*дієслова, дієприкметники, дієприслівники*).

Отже, ми повторили типи і стилі мовлення, які будемо використовувати. А тепер з'ясуємо, як працювати над твором-розповіддю про процес праці в художньому стилі.

IV. Робота за темою уроку

1. «Вузлики напам'ять».

Не підміняйте розповідь про процес праці інструкцією щодо нього. З інструкціями ви зустрічаєтесь на уроках декоративно-прикладного мистецтва, коли одержуєте настанови майстрів щодо виконання певних дій. Такі описи потребують високої точності та логічної послідовності. Обирайте конкретну тему, опишіть відому вам справу.

Опрацювання пам'ятки

Як працювати над твором-розповіддю в художньому стилі про процес праці

1. У вступній частині вкажіть на особу, яка виконує роботу, зазначте назву трудової дії.

2. В основній частині твору, описуючи безпосередньо трудовий процес, дотримуйтеся чіткої послідовності опису виконуваних дій, використовуючи при цьому спеціальні слова (*спочатку, потім, далі, пізніше, зрешт, нарешті, насамкінець*).

3. Під час опису трудового процесу вживайте слова, що аналізують виконані операції.

4. З метою створення тексту-розповіді про процес праці в художньому стилі використовуйте художні засоби (*епітети, метафори, порівняння, пестливі слова*).

5. Пам'ятайте: основною метою художнього опису трудового процесу є характеристика людини під час роботи та її ставлення до праці.

Виготовляти сьогодні будемо родинний оберег. Пригадайте, які родинні обереги ви знаєте. Чи знаєте ви, який родинний оберег обов'язково має бути на Різдво в кожній сім'ї. Що ви знаєте про павуків?

2. Повідомлення учнів про різдвяних павуків.

3. Підсумок-повідомлення.

Отже, сьогодні ми вчимося розповідати про той процес, який будемо виконувати на уроці.

Те, що породила земля, є оберегом. Дохристиянські уявлення про створення світу, організацію простору відображаються і в такому різдвяному атрибуті, як «павук», що снує світ – образ космосу-всесвіту. «Солом'яні павуки» – найдавніші витвори із соломки і найзагадковіші. Їхні форми, побудовані на поєднанні множини однакових модулів, вражають своєю гармонією. Хаос множини солом'яних трубочок у руках майстрів, перетворюється на

космічно впорядковані диковинні конструкції, начебто в їхніх руках створюється Світ.

За легендою, павук заснував вхід до печери (за іншою версією, довкола дерева), в якій заховалася Мати Божа з Дитятком від Іродових воїнів, так врятувавши Святу Родину від загибелі.

Відомо, якщо людина хвора або жінка не вагітніє, треба ставати під «павука». Чітка гармонія форм та руху покликані оберігати дім і його господаря, вбираючи в павутину своєї конструкції все негативне, що може завадити щасливому життю сім'ї. Спалювати павуків треба кожного року. Наші пращери вірили, що він вбирав негативну енергетику, і в такий спосіб знищувався весь негатив. Окрім магичних впливів, павук справді виглядає як незвична прикраса – прозора. Легка, геометрично досконала фігура, що рухається від найменшого подиху. Вішали його найчастіше біля дверей, печі. Якщо хтось заходив з поганою енергетикою, то павук вбирав усе зло в себе.

Ще в одній легенді йдеться, що павуки у вигляді різдвяної зірки в давнину виготовляли на честь Віфлеємської зорі, яка зійшла на небі під час народження Христа та привела східних волхвів поклонитися йому. Підвісні конструкції з соломи – павуки є неперевершеним здобутком народного декоративно-ужиткового мистецтва. Вони прикрашали дім на Різдво та Новий рік. Завдяки цьому декоративному предмету в оселі створювався особливий святковий настрій. Павук разом із дідухом виконував роль оберега. Його виготовляли у вигляді пірамід, ромбів, тетраедрів, прикрашали солом'яними сонечками, ангелами, намистинами. Шкода, що на Україні традиція прикрашати дім павуками вже майже відійшла в минуле.

Живим прототипом, прообразом для солом'яних підвісок служить саме павук. За християнськими традиціями, ми дещо насторожено ставимося до всіх членистоногих, і павуків у тому числі. А дарма, адже вони супроводжують нас усе життя, ми живемо разом із ними під одним дахом, вони – постійні «мешканці» кутків у наших домівках. Господині прибирають павутину, але самих павуків не знищують. За часів язичництва у наших предків був культ, пов'язаний із павуками, і не дивно, що християнство намагалось витіснити його, а потім пристосуватися. Як наслідок, павуків ми не любимо, але і не знищуємо.

«Мовчання» павука є безпосереднім процесом очищення дому від негативу.

У побудові павуків, їхньому призначенні спостерігається схожість зі східним вченням фен-шуй, а саме – музикою вітру. Імовірно, ці обидві традиції мають спільні витоки, які губляться в глибині тисячоліть. Ремесло соломоплетіння є одним із найперших, придуманих людиною, і разом із тваринництвом та землеробством стало ознакою цивілізації.

Павуки плетуть не тільки українці. Литовці називають їх «содас», що означає сад, латиші – «пузур»,

фіни – «хімеллі» (корона), удмурти – «кадило», білоруси – «ліхтар», а українці та поляки – павук.

Мереживо солом'яної конструкції справді нагадує павутину. Виготовляли павуків переважно діти та молодь, часто це був колективний вивір. Усім, хто шанує народні традиції, радимо зробити солом'яного павука-зірку та прикрасити ним оселю. Виготовити павука легко, до того ж цей процес можна зробити родинною передноворічною традицією, у якій беруть участь батьки, діти, бабусі та дідуся.

І ми спробуємо зробити павука і передати наш досвід іншим.

4. Інструктаж до виконання роботи.

Сьогодні на уроці нам потрібні ножиці, циганська голка, солома та нитка.

Пам'ятаємо, що під час роботи з ножицями, голкою треба бути обережним. Сидіти рівно, так щоб не зашкодити ні собі, ні сусіду.

5. Виготовлення павука.

Беремо соломинки обов'язково однакового розміру і нитку білого кольору, щоб життя людини було світле. Павучок складається з ромбів.

6. Виготовлення ромба.

- Щоб зробити ромб, потрібно підготувати солом'яні стебла однакової довжини та товщини.

- Нанизати на нитку чотири соломинки.

- Приєднати соломини одну до другої близьенько, склавши із них квадрат, і зв'язати дві крайні соломини на вузлик ниткою, на яку вони нанизані.

- Нанизати на цю саму нитку ще дві трубочки, розмістити їх з однієї сторони квадрата трикутником. Зав'язати вузликом місце з'єднання сторони трикутника та вузла квадрата.

- Так само нанизати до кожної сторони квадрата по трикутнику.

- Якщо у вас вийшла фігура з квадратом у центрі із чотирма трикутниками на кожній його стороні, то все правильно, можна складати перший ромб.

- Підніміть угору за кутики два трикутники, які лежать один проти одного, і зв'яжіть їх разом.

- Два інших трикутники опустіть кутиками вниз і теж зв'яжіть. Ромб готовий.

Для павучка потрібно зв'язати багато ромбів. Найбільший центральний ромб буде головним.

Отож, нашого павучка виготовлено.

7. Колективне складання плану до твору на тему «Як виготовити різдвяного павучка».

- Обов'язковий родинний оберіг – різдвяний павук.

- Процес виготовлення різдвяного павука.

- З чого розпочинати працю, коли готуєшся до роботи (*добір матеріалів, інструментів, створення певних умов*).

- Які трудові операції та за якою послідовністю виконувати.

- Результати роботи.

- Чи сподобалося виготовлення різдвяного павучка? Чи задоволений тим, що вийшло.

8. Словникова робота: спочатку, обов'язково, передусім, потім, після цього, пізніше, тепер, затим, після того, тоді, зараз, нарешті.

9. Лексична робота.

- Доберіть синоніми до слова *працювати* (творити, трудитися, робити, виготовляти, виробляти) і *праця* (робота, діло, труд, процес, справа, дія, виготовлення).

- Доберіть означення до слів *праця, рухи*.

Праця (напружена, важка, легка, цікава, успішна, відповідальна, потрібна, сумлінна, нелегка, плідна, успішна); *рухи* (впевнені, чіткі, точні, повільні, швидкі, енергійні, обережні).

Працювати (зосереджено, спокійно, серйозно, вправно, творчо, цікаво, швидко, легко).

10. Складання твору за планом.

11. Аналіз твору учнями.

- Чи сподобався вам твір?

- Яка його тема й основна думка?

- Чи все зрозуміло у творі? Чи немає зайвого?

12. Підсумок уроку.

Домашнє завдання. Записати в зошити твір-розповідь процесу виготовлення павучка.

Актуальність питання щодо використання міжпредметних зв'язків на уроках мови та літератури доводить, що саме таке викладання може забезпечити розвиток та виховання соціально-адаптованого до сучасного середовища випускника школи, який має зайняти своє місце на світовому ринку праці й буде здатний творчо, натхненно самореалізуватися. Підсумовуючи, наголосимо, що використання міжпредметних зв'язків на уроках, зокрема української мови і літератури, є важливим чинником, який нині є одним із дієвих для розвитку і виховання, художньо-творчого мислення учнів.

Література

1. *Варзацька Л.* Міжпредметна інтеграція в системі особистісно зорієнтованої мовної освіти / Л.Варзацька // Українська мова і література в школі. – 2006. – №7. – С. 6–9.
2. *Гречушкіна Г.* Статус міжпредметних зв'язків у системі сучасної освіти / Г.Гречушкіна // Зарубіжна література (Шкільний світ). – 2009. – №21/24. – С. 16–17.
3. *Голуб Н.* Розвиток зв'язного мовлення учнів засобами музики та живопису як цілісна система / Н.Голуб // Українська мова та література в школі. – 2006. – №3. – С. 12–18.
4. *Матвєєва Г.* Синтез науки та мистецтва як філософська основа творчого педагогічного процесу / Г.Матвєєва // Розвиток психологічної готовності педагогів до творчої професійної діяльності. – 2010. – С. 25–29.
5. *Маранцман В.* Інтерпретація художественного произведення как технология общения с искусством / В.Маранцман // Литература в школе. – 1998. – №8 [5].
6. *Маранцман В.* Содружество искусств на уроках литературы // Искусство анализа художественного произведения / Сост. Т.Т. Браже. – М.: Просвещение, 1971. – С. 166–212.
7. *Ушинський К.* Собрание сочинений в 11-ти томах / К.Ушинський. – Т. 8. – М.-Л.: АПН РСФСР, 1948–1952 [1].

8. Пасічник Є.А. Методика викладання української літератури в середніх навчальних закладах / Є.А. Пасічник. – Київ: Ленвіт, 2000. – 224 с. [4].
9. Пентиліук М. Міжпредметні зв'язки на уроках мови в школі / М.Пентиліук // Українська мова і література в школі. – 1987. – №5. – С. 41 [3].
10. Сухомлинський В. Сто порад учителю / В.О. Сухомлинський // Сто порад вчителю // Вибр. тв.: У 5 т. – Т. 2. – К.: Рад. шк., 1976. – 348 с. [2].

Анотації

Олена ТОКАРЕНКО

Міжпредметні зв'язки на уроках української мови та літератури в навчальному закладі художньо-естетичного спрямування

Статтю присвячено питанню використання міжпредметних зв'язків на уроках української мови і літератури як засобу розвитку художньо-творчого мислення учнів у Миколаївській спеціалізованій школі «Академія дитячої творчості».

Ключові слова: міжпредметні зв'язки, мистецтво, художньо-творчі здібності, мислення.

Елена ТОКАРЕНКО

Межпредметные связи на уроках украинского языка и литературы в учебном заведении художественно-эстетического направления

Статья посвящена вопросу использования межпредметных связей на уроках украинского языка и литературы как средства художественно-творческого мышления учащихся в Николаевской специализированной школе «Академия детского творчества».

Ключевые слова: межпредметные связи, искусство, художественно-творческие способности, мышление.

Olena TOKARENKO

Inter-subject connections at the lessons of the Ukrainian language and Ukrainian Literature in the educational establishment of artistic-aesthetic profile

It is mentioned in the article that in the conditions of reformation of Ukrainian school and the implementation of innovative educational technologies into the educational process the question referring to the usage of inter-subject connections at the lessons of the Ukrainian language and Literature as the method of the development of artistic-creative pupils' thinking arises.

Keywords: inter-subject connections, arts, artistic – creative abilities, thinking.

Відгуки учасників проєкту

Магічна сила другої домівки

Уже досить скоро лунатимуть останні шкільні дзвоників і тисячі першокласників підуть на свої перші літні канікули, а випускники прощатимуться зі школою та мріятимуть про доросле життя. Навіть через 20 років після випуску вони будуть згадувати перший і останній дзвоників, новорічні ялинки, парти, дошки, рюкзаки та підручники. Але є одна школа в місті Миколаєві, де діти, після її завершення, будуть пам'ятати не тільки це, а й ту чарівну магію, що панувала в її стінах. Це Миколаївська спеціалізована школа мистецтв і прикладних ремесел «Академія дитячої творчості».

В Академії ви не побачите портрети Дарвіна, Ньютона та Архімеда, проте, куди б ви не подивилися, зможете побачити витвори мистецтва, які зробили самі учні: картина фарбами або бісером, вишитий народною символікою рушник, виріб з дерева, гідний справжніх гуцульських майстрів. Ця школа є експериментальним навчальним закладом всеукраїнського рівня, а її творець – директор Ганна Дмитрівна Матвєєва, яка вдихнула життя у цей задум.

У нашій школі дитина сама обирає напрям творчої діяльності, який її цікавить: малюнок та живопис, кераміка, моделювання, деревообробка, ювелірна справа, театр, танець, музичні інструменти та багато іншого. Особисто мене школа навчила за будь-яких обставин досягати мети, ніколи не пасувати перед труднощами. Тут працюють кращі вчителі, які завжди розуміють й підтримують дітей. Саме така школа здатна виховувати майбутню еліту Української держави.

*Андрій СТРИГІН,
випускник школи*